

NÅR OSLO-GATER DØPES

Spesielt om gatenavn i regulerte byområder

På landsbygda får veier navn etter hvor de fører hen. I gamle byer ble gater og veier først benevnt etter hva slags aktivitet som foregikk der, hvordan de gikk i terrenget eller hvilke sentrale bygninger de førte til. I regulerte byer måtte man ta i bruk offisiell navngivning. Det kan vi se i kvadraturen (med *Kongens gate*, *Dronningens gate* etc.), men for eksempel ikke i det sjølgrodde Vaterland (med gamle navn som *Rødfyllgata* og *Repslagergangen*). Byutvidelser førte til nyreguleringer og behov for nye gatenavn og gatenavnskomiteer. Navnesakene ble forelagt bystyret, som ofte fikk lange debatter om disse sakene.

I tidligere tider ble gatenavnene lite brukt i offentlig sammenheng. Man brukte i stedet «kvarter»-betegnelser. I Kristiania fantes det fram til midten av 1800-tallet et fortløpende matrikelnummersystem på eiendommene. Etter hvert tapte flere gatenavn som var på folkemunne sin naturlige betydning. I 1775 måtte magistraten utarbeide en «designasjon», en fortegnelse over byens gater for endelig å fastslå navnene.

På 1800-tallet vokste byen. Nye gater kom til og måtte navnsettes. Dermed fikk byen gatenavnskomiteer, eller kommisjoner, som det het den første tida. Den første kommisjonen ble satt ned i 1847. Den besto av professor J. S. C. Welhaven, riksarkivar Chr. Lange og kjøpmann Thor Olsen. De foreslo å endre flere eksisterende navn, så deres innstilling ble ikke fulgt.

En ny komité ble satt ned i 1851 med ordfører Rasch, byskriver Rye, assessor Blich, professor Welhaven og stadskonduktør Grosch som sammen med magistraten skulle komme med forslag til nye gatenavn. Prinsippene de fulgte var at navn som hadde satt seg blant folk, burde beholdes. Hvor det var mulig, burde man holde fram minnet om hvordan strøket så ut før det ble utbygd, og sikre «at Fædrelandets og Stadens Velgjøreres Navne bør levendegjøres i Gadernes». Navn som *Stranden*, *Stubben*, *Grundingen*, *Engen*, *Linaaes Gade*, *Youngsgaden*, *Bernt Ankers Gade*, *Osterhausgaden*, *Calmeyergaden* og *Mariboegaden* var blant 29 gatenavn som ble vedtatt i bystyret i 1852.

Byutvidelse ga massedåp

Ved byutvidelsen i 1859 er det ingen spor å se etter endringer. Antakelig var det ikke påkrevd fordi de eksisterende gatenavnene, som f.eks. *Grønlandsleiret* og *Lakkegata*, kunne brukes uten problemer.

I forbindelse med byutvidelsen i 1878 måtte mange gater døpes og andre døpes om på grunn av navnelikhet. De fleste navneforslag gikk greit gjennom bystyret uten debatt. Men det kunne bli lange debatter i enkelte tilfelle, særlig hvis navnet ikke ble «fint» nok for strøket.

Mange av gatenavnene måtte nødvendigvis lages uten lokal forankring. Det skjedde i form av at gatene på Bjølsen ble oppkalt etter norske byer (*Sarpsborggata*), mens nordiske byer ble oppkalt på nordre del av Dælenenga

(*Karlstadgata*) og østnorske bygdenavn på Kampen (*Hedmarksgata*) og Rosendal (*Totengata*). Vi fikk nabolandsnavn på gater på Vålerenga (*Sveriges gate*) og norrøne gudenavn på gater på Frogner (*Odins gate*).

Mange av de nye gatene var forlengelser av eldre gater, og man unngikk å stykke dem opp med nye navn for hvert kryss, som i tilfellet *Bogstadveien* og *Majorstuveien*. Mange brukte navn trengte stadfesting, som *Elisenbergveien*, *Gimleveien* og *Sommerrogaden*. Forslaget fra komiteen om *Furubakken* ble gjort om til *Uranienborg terrasse* (etter løkkenavnet), og den eldre Kirkeveien ved Gamle Aker kirke fikk navnet *Akersbakken*.

Navnet *Smedgata* hadde lenge eksistert på Enerhaugen. Nå sto man også med ei *Smedgate* på Kampen og ei på Rodeløkka. De ble døpt om til henholdsvis *Ullensakergata* på Kampen og *Tromsøgata* på Rodeløkka.

Andre navneskifter på Rodeløkka var fra *Henrik Wergelands Gade* til *Stockholms Gade*, fra *Skolegaden* til *Gøteborgs Gade* og fra *Damstrædet* til *Snippen*. *Nordregade* på Kampen ble *Kampens Gade*, *Markveien* på de kanter ble *Nannestadgaden*, *Langgaden* på Vålerenga ble *Vaalerenggaden* og *Bjerggaden* i Ekebergskråningen ble *Ribbungs Gade*.

Enighet om prinsipper

Etter at den store byggeaktiviteten på slutten av 1800-tallet hadde stoppa opp på grunn av krakket, gikk det et drøyt tiår uten navnesaker overhodet. Da bygginga av boliger, og dermed også veier, tok seg opp igjen, fant man behov for å ha klare prinsipper: I 1913 bestemte gatenavnkomiteen seg for følgende: 1) Man var enig om ikke å foreslå opptatt navn etter noen levende person. 2) Man mente veier som lå helt eller for den overveiende del i Aker, ikke burde gis navn av Kristiania kommune. I hvert fall burde det konfereres med Aker kommune og helst komme forslag til navn fra en felles komité. 3) I tilfeller der en plass lå i eller i enden av ei gate, fant komiteen det mest praktisk at gata og plassen fikk samme navn. 4) Komiteen så det som en stor fordel å få færrest mulig gatenavn. Hvor ei ny gate kunne betraktes som forlengelsen av ei gammel gate, ville komiteen foreslå brukt navnet på den eldre gata. En del justeringer måtte gjøres for å følge dette, så 175 gatenavn måtte behandles i bystyret våren 1914.

I 1933 vedtok Gate- og veinavnkomiteen igjen noen generelle prinsipper for gatenavnsdåp:

Hovedregelen burde som før være at navn på personer som var i live, ikke ble brukt som gatenavn. Omdøping av gater kunne av praktiske grunner bare skje i sjeldne tilfelle. Stedegne, hevdvunne navn burde knyttes til gater i den form som var i samsvar med uttalen i Oslo bymål. Nye gater i strøk med ensarta gatenavn burde få navn i samme kategori. Innen byens grenser ville det ikke være mange gater å navnsatte. Framover fant komiteen det derfor rimelig å søke å minnes de kvinner og menn som hadde satt spor i byens og landets utvikling.

Hvilke utslag har så disse prinsippene gitt? I følge en bystyredebutt i 1923 kunne de navnene man da hadde, deles i tre grupper: Omtrent en tredel av

gatene var oppkalt etter historiske navn. En tredel skrev seg fra lokale betegnelser etter natur og gamle benevnelser på gårder og plasser. Den siste tredelen var oppkalt etter andre norske byer og bygder, kjente folk som var særlig fortjent av byen, legatstiftere, foregangsmenn i næringslivet, vitenskapsmenn og kunstnere.

Fint skulle det være

Et morsomt eksempel er Lille Tøyen hageby som ble oppført for Kristiania kommune 1916–22 og var det eneste av hageby-prosjektene som faktisk tiltrakk seg arbeiderfamilier. Boligdirektør Hals ga da også veiene navn som kunne passe – som *Tømmermandsveien*, *Murerveien*, *Haandtverksplassen* og *Tøienplassen*, *Haandtlangerkroken* og *Arbeiderringen*. Navnene kom så vidt i bruk. Men han fikk fort motbør fra Lille Tøyen hagebys vel som fant «navneforslagene nærmest at betrakte som en chikane mot stedet».

Velet utlyste i stedet en konkurranse, og juryen foreslo navn som *Fridtjof Nansens allé* for *Tømmermandsveien* og *Aases allé* for *Murerveien*. Styret i velet gjorde det om til *Fridtjovs allé* og *Halvdans allé*. Aker kommunestyre, som hadde avgjørelsen, godkjente derimot i 1924 *Fridtjovs vei* og *Halvdans vei*! Nå kan man kanskje forstå at tømmermenn kan gi visse assosiasjoner, men fint skulle det være...

Man kan jo spørre seg om velet var representativt. I alle fall var stifterne av velet og styret ikke helt representative. De hadde nesten uten unntak en stilling høyere opp på den sosiale rangstigen. De var ikke vanlige arbeidsfolk. Eller var kanskje tida bare ikke moden for slike uvanlige veivalg? Men det tok lang tid før den kommunale skiltinga fulgte etter vedtaket.

Etter krigen kom nye navneendringer – til *Ansgar Sørli's vei* og *Kaare Røddes plass*. Begge var falne motstandsfolk – den ene teglverksbestyrer og den andre kinokontrollør – med tilknytning til Lille Tøyen. *Tore Hunds vei* ble det nye navnet på *Fridtjovs vei* en gang på 50-tallet, og veien følger dermed det tradisjonelle mønsteret i området med veier oppkalt etter personer i sagn og sagaer.

Arbeidsfolk er fraværende

I kategorien kjente folk er det konger, vikinger, militære og det solide borgerskapets menn som dominerer. Arbeidsfolk og kvinner skal man lete etter med lys og lykte. I 1864 ble *Smalgangen* ved Grensen omdøpt til *Arbeidergata*. Gata ble oppkalt etter de nye arbeiderboligene som var oppført der i 1858.

Hans Nilsen Hauges gate kom i 1879 og *Marcus Thranes gate* i 1914. I bystyret 18. oktober 1923 kunne alle enes om kvinnesakskvinnen Fernanda Nissens gate ved Vøienvollen i Maridalsveien. Nabogata ble Gustav Jensens, etter stiftsprosten og indremisjonslederen. Arbeiderpartiet foreslo *Fjørtofts gate* etter sosialistpioneren fra 1870-åra og ble nedstemt. Men Olaus Fjørtoft fikk

gata si i konkurranse med Lasalle mellom Stockfleths gate og Fernanda Nissens gate.

Knud Graahs gate kom på Nordre Åsen – etter industrigründeren på Vøiens spinneri. Arbeiderpartiets forslag om å kalle gata opp etter sin nylig avdøde formann Kyrre Grepp ble i første omgang nedstemt. Men han fikk ei annen og større gate i området samme år. Carl Jeppesen og Holtermann Knudsen ble oppkalt i 1933. Rudolf Nilsen fikk sin plass først i 1952.

Komiteen så heller ikke kvinnene

Camilla Collett fikk sin vei året etter hun døde i 1896, skuespiller Laura Gundersen, komponist Agathe Grøndahl og pianistinne Erika Nissen sine i 1914. Vi har nevnt *Fernanda Nissens gate* fra 1923. Diakonisse Cathinka Guldborg, første kvinne som fikk St. Olavs orden, sto for tur i 1934 (men er siden sanert vekk). Samme år fikk dyrebeskyttelsesespioneren Lisa Kristoffersen sin plass. Hun var særlig kjent for å se etter at kjørekarer ikke mishandla eller vanskjøtta hestene sine. I 1947 fikk vi *Mor Go'hjertas vei* på Bjølsen oppkalt etter ei dame som drev matvarebutikk i strøket og var gavmild og hjelpsom mot de fattige (men den ble på nytt debattert i bystyret i april 1954 da noen mente navnet var ironisk ment og dama kanskje ikke var go'hjerta). Damene synes likevel først og fremst som dronninger, prinsesser og gudinner.

Den 15.2.1954 hadde Unn leserinnlegg i Aftenposten: «Jert samfund er et samfund av pebersvend-sjæle, I ser ikke kvinden, sier Lona Hessel i *Samfundets støtter*. Og sandelig kunne vi ikke ha lyst til å si det samme når vi leser innstillingen fra Oslo gate- og veinavn-komite, offentliggjort lørdag. Rett skal være rett. *En – I – kvinne* har denne komiteens medlemmer sett. Dronning Maud skal omsider få sin gate. Og bra er det. Men når kommer turen til kvinnesakens ukronede dronning, til den uredde og uforferdede, den skjønne, kloke og spirituelle Gina Krogh – ?”, spurte hun.

Damene i gate- og veinavnkomiteen, ja – de kom først inn med frøken Augusta Stang i 1923. Kvinnekjønnen gikk ut igjen i den nye komiteen i 1930. To kvinner ble oppnevnt i 1952, men i 1956 var det igjen nede i ett kvinnelig medlem. Det var kanskje derfor damene hadde så vondt for å sette spor. Men Gina Krog fikk sin vei på Lambertseter i 1955. Kvinnesakstidsskriftet Nylænde likeså. På Tonsenhagen fikk Ragna Nilsen, kvinnesakskvinne og pedagog og Anna Rogstad, stifter av Norges lærerinneforbund, sine veier samme år. Så leserinnlegget til Unn fikk litt oppmerksomhet, det ble også referert i bystyret der varaordføreren forsikret at de tenkte på det annet kjønn og at Gina Kroghs navn sto på venteliste og egentlig allerede skulle vært inne, men var falt ut på grunn av en omregulering. I 1959 fikk Kristine Bonnevie og Betzy Kjelsberg, henholdsvis vår første kvinnelige professor og fabrikkinspektør, sine veier. I 1962 sto Cecilie Thoresen, vår første kvinnelige student, og Sigrid Undset for tur, og i 1968 Anna Pleym, med sin innsats for tekstilarbeidereskene og kvinners sosiale rettigheter. Noen flere er det blitt siden, men ennå har f.eks. ikke Katti

Anker Møller fått noen vei eller plass oppkalt etter seg. Hun var drivkraft bak trygd for enslige mødre i Kristiania kommune innført 1919 og Mødrehygienekontoret i Oslo i 1924. Det har heller ikke Josefine Thrane, landets første kvinnelige redaktør (Arbeiderforeningernes Blad).

Litt om navn i ytre by

I de ytre byområdene måtte mange hundre veier og boligområder ha navn da det store utbyggingsprogrammet for Groruddalen og området rundt Østensjøvannet ble satt i gang etter krigen. Som oftest tok man utgangspunkt i de opprinnelige gårdsnavnene. Men man måtte finne nye navn også. En løsning ble å samle en kategori navn i ett strøk. Som på Manglerud med *Plogveien*, *Traktorveien* og *Treskeveien*; og Lambertseter med *Radarveien*, *Kortbølgen* og *Langbølgen* (men *Kontakt-* og *Ledningsveien*, som også var foreslått, ble tilbakesendt komiteen etter protester fra veiet).

Varaordfører Stranger, leder av Gate- og veinavnkomiteen i 1955, kunne fortelle (15.12.) at komiteens forslag om bl.a. *Vulkanveien* hadde skapt atskillig uro i sitt distrikt (Ullern), «og vi har derfor foreslått navnet Silurveien som knytter seg til de geologiske forekomster. Vi har i samme område Geologsvingen og flere andre navn som passer bra og vi håper det blir mer beroligende å bo i Silurveien enn å bo i Vulkanveien. Enkelte har antydnet at veien snart vil komme til å hete Filurveien, men det må jo bli beboerne i distriktet som i tilfelle ordner den side av saken.»

Det er ikke alltid like lett å være forutseende og vite hva et navn og et skilt kan føre med seg av nyere assosiasjoner – som f.eks. *Dops gate* etter sognepresten i Gamle Aker, byens mest ettertraktede souvenir-navneskilt som aldri får henge i fred på gatehjørnet sitt. Eller *Ringgata* på Tøyen som skulle vært del av Kirkeveiringen da den ble planlagt, men ble ei kort og rett gate rett ved Munchmuseet.

Det er vanskelige valg dere skal gjøre. Skal man velge navn som sier noe om gamle tiders aktivitet – fiskehavn, bordtomter, Nylands verksteds skipsbyggeri? Framheve noe om den nye aktiviteten – opera? Hedre noen avdød person eller miljø?

Stedsnavn betyr mye for folk. Uansett blir det kritikk å få, eller iallfall debatt, og uansett vil valget være preget av dagens samfunnsbilde. Skal dere rette opp «alle feila frå i går», må dere kompensere med flere kvinne- og arbeiderpionerer blant personnavnene..., for ikke å si en same eller nyere innvandrer...

Kilder

Gate- og veinavnkomiteens arkiv, Byarkivet.

Oslo kommunes aktstykker.

Oslo byleksikon. Oslo 2000.

Ingar Arneberg: *Lille Tøyen. Arbeidernes hageby.* Oslo 1989.

Knut Kjeldstadli: *Den delte byen. Oslo bys historie* bd. 4. Oslo 1990.
Gro Røde (red.): *Livet langs elva*. Oslo 2000.

Ellen Røsjø
ellen.rosjo@kie.oslo.kommune.no